

Historia

O KONSTRUKCJI DŁUŻSZEJ WYPOWIEDZI PISEMNEJ NA EGZAMINIE MATURALNYM Z HISTORII NA POZIOMIE ROZSZERZONYM

Andrzej Bobrow

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży

Napisanie wypracowania, czyli dłuższej wypowiedzi pisemnej, było i jest typową umiejętnością, która powinna określać absolwenta szkoły ponadgimnazjalnej. Przedstawienie własnego stanowiska, umiejętność spójnej, logicznej wypowiedzi, selekcja faktów, umiejętność odróżniania faktów ważnych od mniej istotnych, argumentowanie, wnioskowanie, formułowanie oceny było i jest podstawowymi umiejętnościami, które trudno podważać i uznawać za zbędne. Trudno sobie wyobrazić współczesnego inteligenta, prawnika, lekarza, urzędnika mających trudności z utrzymaniem podstawowej dyscypliny w wypowiedzi ustnej czy pisemnej. Spójna, logiczna wypowiedź jest umiejętnością, która powinna charakteryzować każdą osobę, która chce odnieść sukces we współczesnym świecie.

Podobnie trudno sobie wyobrazić maturzystę, który spośród wszystkich przedmiotów maturalnych wybiera historię na poziomie rozszerzonym i nie potrafi, przynajmniej w stopniu koniecznym, sformułować przejrzystą i logiczną wypowiedź pisemną.

Egzamin maturalny z historii na poziomie rozszerzonym trwa 180 minut. Maturzysta sam musi zaplanować i zorganizować pracę z arkuszem egzaminacyjnym. Całkowity czas przeznaczony na rozwiązanie zadań zdający musi więc podzielić na czas przeznaczony na rozwiązanie testu, analizę źródeł i właśnie na napisanie wypracowania. Zazwyczaj na napisanie wypracowania zdający przeznaczają 60-90 minut. Właściwe zaprojektowanie czasu w sytuacji egzaminacyjnej może być jedną z tych umiejętności, od których zależy ostateczny wynik egzaminu.

Zadanie rozszerzonej odpowiedzi sprawdza umiejętności zawarte we wszystkich obszarach standardów egzaminacyjnych (I – III obszary umiejętności egzaminacyjnych), głównie umiejętność *tworzenia informacji*, gdy zdający *przedstawia oraz ocenia wydarzenia i zjawiska historyczne, formułując przejrzystą i logiczną wypowiedź pisemną*.

Zgodnie z przyjętymi zasadami maturzysta wybiera jeden z dwóch podanych w arkuszu tematów pracy pisemnej. Na tegorocznym egzaminie maturzyści mieli do wyboru tematy:

Temat I.

Krzyżacy – krzewiciele chrześcijaństwa nad Bałtykiem czy najeźdźcy? Scharakteryzuj i oceń działalność zakonu krzyżackiego nad Bałtykiem od XIII do początku XVI w.

Temat II.

Nasze granice? [...] Wszędzie, gdzie nasi walczą i giną*. Scharakteryzuj udział żołnierzy polskich w walkach poza krajem w czasie II wojny światowej i oceń wpływ ich czynu zbrojnego na kształt niepodległej Polski.

*W. Broniewski, *Monte Cassino*, [...] tenże, wiersze i poemat, Warszawa 1978, s. 188.

Oba tematy odnosiły się do zagadnień omawianych i analizowanych na wcześniejszych etapach edukacji szkolnej. Były więc tematami typowo „szkolnymi”. Oba cieszyły się bardzo zbliżonym, porównywalnym zainteresowaniem. Tematy jednoznacznie zakreślały obszar materiału rzeczowego, co ułatwiało zdającym selekcję materiału, ustalanie ram czasowych i terytorialnych. Jednocześnie jednoznaczność sformułowań ułatwiała konstrukcję pracy, zapobiegała nakładaniu się czy gubieniu wątków.

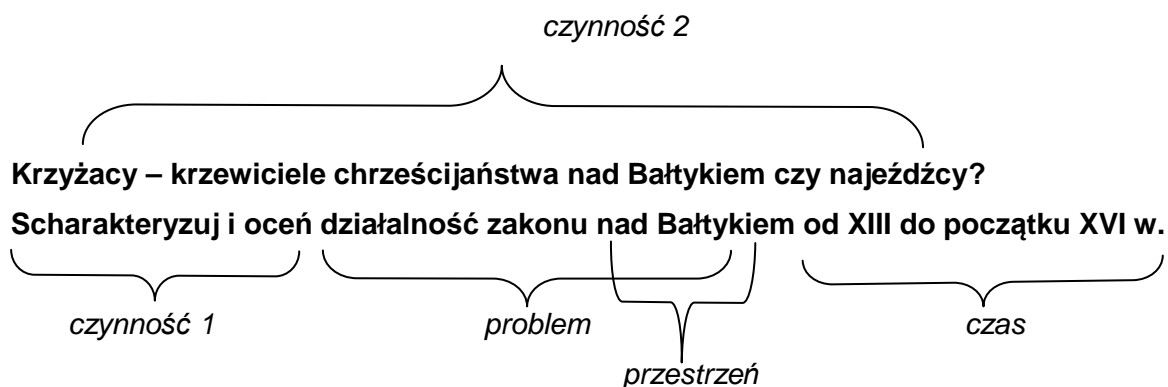
W dalszej części niniejszego opracowania przedstawię propozycje etapów planowania i konstruowania wypracowania. Jako przykład posłużę nam I temat z tegorocznej matury.

WYBÓR TEMATU

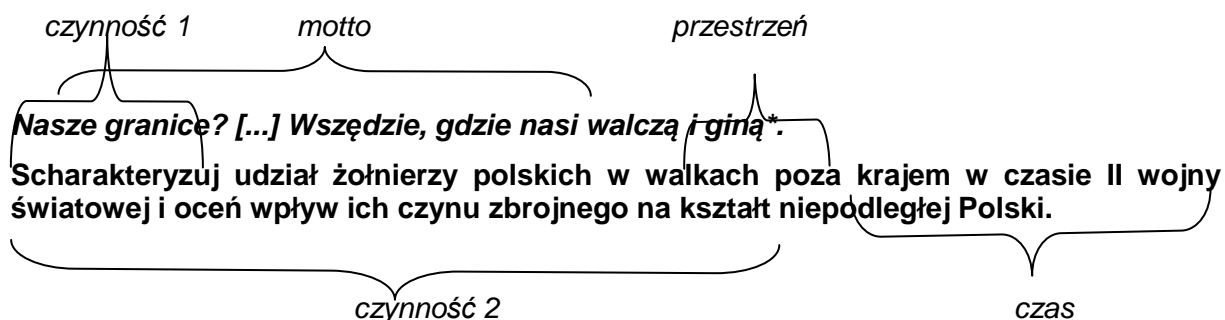
Zdefiniowanie istoty tematu, jasne postawienie problemu stanowiącego przedmiot analizy – to podstawa napisania wartościowej pracy (wypracowania, eseju). Słowa zawarte w temacie posiadają swoją wagę, ściśle określone znaczenie. Właściwe ich odczytanie i nadanie im pożądanego znaczenia i miary – pozwalają na uściślenie zakresu rzeczowego i zachowanie pełnej dyscypliny w poruszanych treściach historycznych.

Dokonując wyboru tematu maturalnego spośród dwóch wymienionych w arkuszu egzaminacyjnym, należy dokonać analizy zakresu treści tematów maturalnych. Proponuję poniższy sposób analizy ułatwiający napisanie pracy.

Temat I.

Temat II.

O wadze napisanej pracy nie decyduje liczba faktów, dat i nazwisk, ale właściwe odczytanie polecenia, determinującego dobór materiału. Zapanowanie nad swoją wiedzą jest istotą napisania dobrej pracy. Pozwala znaleźć właściwe proporcje pomiędzy poruszonymi faktami i wydarzeniami, a także na precyzyjne sformułowanie tezy czy hipotezy. Pozwala na namysł nad konstrukcją pracy, selekcją materiału i wypunktowaniem spraw najważniejszych.

WYKONANIE CZYNNOŚCI

W prezentowanych tematach występują dwa czasowniki precyzujące czynności, które ma wykonać maturzysta. Naturalną kolejnością jest: najpierw *scharakteryzować* postawiony w temacie problem, by później go dopiero *ocenić*. Temat I zawierał klarowną tezę do rozstrzygnięcia, którą należało po scharakteryzowaniu zagadnienia – ocenić.

Czynności, które ma wykonać maturzysta, określane są czasownikami operacyjnymi. Konkretyzują one działanie ucznia wobec postawionego w temacie problemu.

Poniżej przytaczam właśnie te czasowniki z ich charakterystyką.

scharakteryzuj – czyli opisz przebieg wydarzeń historycznych z podaniem najważniejszych wydarzeń, charakterystycznych cech, przyczyn, następstw, głównych uczestników wydarzeń; przedstawić je tak, aby lepiej zrozumieć, poznać.

ocenić – czyli zaopiniuj, osądź, wydadź własną opinię o wydarzeniach historycznych, zjawiskach, procesach; sformułuj własną opinię o postaciach, o wydarzeniu historycznym na podstawie wiedzy własnej lub informacji źródłowych; dokonaj krytycznej analizy w celu sformułowania opinii.

UMIESZCZENIE TEMATU W CZASIE I PRZESTRZENI HISTORYCZNEJ

Zasadą przy sprawdzaniu wypracowań jest holistyczne spojrzenie na całość wypracowania. Oznacza to, że zdający w całej pracy powinien zachować spójność czasu i przestrzeni.

Nie wystarcza więc zamieszczenie we wstępie wypracowania informacji, że przedmiotem analizy będzie ***działalność zakonu krzyżackiego nad Bałtykiem od XIII do początku XVI w.*** (czyli przepisanie tematu). Maturzysta przez cały wywód pracy powinien zachować pełną dyscyplinę w zakresie selekcji faktów, wydarzeń, postaci (doboru informacji, pojęć) jako tej, która decyduje o zgodności wypracowania z czasem i miejscem omawianego tematu.

Pomimo, że tematy obu prac jednoznacznie zakreślały obszar materiału rzeczowego, co powinno ułatwiać zdającym selekcję materiału, ustalanie ram czasowych i terytorialnych, to niektórzy maturzyści mieli duże trudności z właściwym doбором faktów, które potwierdzałyby opanowanie tej umiejętności.

Przykład I.

W oparciu o podany temat stawiam tezę*, że Krzyżacy byli najeźdźcami a ich działalność była negatywna. Moja praca zawierać się będzie w latach od XIII w. do początku XVI wieku na terenach należących Zakonu krzyżackiego oraz północno-wschodniej Europy. Podaną wyżej tezę poprzez chronologicznie podanymi argumentami: zajęcie Pomorza (tereny polskie) przez Krzyżaków, zdobycie Kujaw przez Zakon Krzyżacki oraz najazdy krzyżaków na tereny ówczesnej Litwy.

W 1226 roku na prośbę Konrada Mazowieckiego rycerze Zakonu Krzyżackiego pomagali odeprzeć ówczesne ataki zbrojne żołnierzy pochodzących z Brandenburgii na państwo polskie w zamian za korzyści materialne.[...]

Na przełomie XIV wieku rycerze Zakonu Krzyżackiego prowadzili również działania zbrojne na terenach ówczesnego państwa litewskiego.[...]

Przykład II.

Krzyżacy jako najeźdźcy nad Bałtykiem, prowadzili liczne wojny. Swoją tezę pragnę oprzeć argumentem, iż Polacy toczyli wojny z Zakonem w latach 1409-1411 na ziemiach polskich. Kolejnym argumentem potwierdzającym moją tezę jest fakt iż powstał przeciwko Krzyżakom Związek Jaszczurczy. Moją tezę potwierdzam również wydarzeniem z 1525, które zostało nazwane hołdem pruskim.

*cytuję fragmenty prac maturzystów

Obaj autorzy powyższych prac mają problemy z określeniem ram czasowych i chronologicznych. Główną przeszkodą jest ich brak wiedzy. Pomimo umieszczenia w I. wypracowaniu zawartych w temacie ram chronologicznych, maturzysta nie jest w stanie poprzeć ich przykładami faktów czy wydarzeń. Pisze on, że sprowadzenie Krzyżaków do Polski w 1226 roku było uzasadniane koniecznością walki z Brandenburgią (inni zdający pisali też o walce z Tatarami). Brakuje wyjaśnienia cezury końcowej, brakuje faktografii, która określiła okres końcowy. W pracy II. autor chaotycznie wymienia kilka niepowiązanych faktów, które nie tworzą ram ani czasu, ani miejsca.

Niektórzy zdający swoje rozważania dotyczące przestrzeni ograniczali do podania tylko terenów *Pomorza i terenów Litwy*. Tak jakby głównym terenem działalności Krzyżaków nie były Prusy¹.

SFORMUŁOWANIE PROBLEMU

Pierwszą i podstawową umiejętnością, wymaganą od maturzystów, jest dostrzeżenie w temacie głównego zagadnienia, które należy przeanalizować w pracy. Tak jak napisałem we wstępie, określenie istoty tematu, czyli wyjaśnienie przedmiotu analizy, jest podstawą napisania wartościowej pracy.

Główny problem zawarty w temacie to ***działalność zakonu nad Bałtykiem***. Najczęstszą usterką maturzystów było ograniczanie działalności Zakonu do stosunków polsko-krzyżackich i wyliczanie kolejnych przejawów agresji krzyżackiej. Tak jakby wszelka działalność Krzyżaków nad Bałtykiem polegała tylko na prowadzeniu wojen i napadów!

Istotną przeszkodą w uzyskaniu punktów było podawanie przez zdających faktów/wydarzeń w jednowymiarowym znaczeniu. Wymieniano rok i fakt sprowadzenia Krzyżaków do Polski bez próby szerszego jego rozwinięcia (np.: bez naturalnego następstwa ich sprowadzenia – wydawałoby się oczywistego i powszechnie znanego – jak podbój terenów plemiennych Prus i ich działalność chrystianizacyjna). Do wyjątków należały prace, w których wspomniano o prawie równoczesnym podboju ziem i ich chrystianizacji, a także podboju i budowie ośrodków obronnych (warownych zamków), które będą początkiem budowy państwa. To istotne osiągnięcie polegające na stworzeniu od podstaw sprawnego aparatu administracyjnego i fiskalnego (treści potrzebne do pełnego zaliczenia poziomu I).

Zawężenie tematu tylko do charakterystyki stosunków polsko-krzyżackich i konkluzji o *chrystianizacji za pomocą miecza* powodowało, że maturzyści z jednej strony zapominali o wyniszczeniu przez Krzyżaków plemion pruskich (poziom II), z drugiej strony – zapominali o rozpoczęciu długiego procesu osadnictwa rycerstwa, mieszczaństwa i chłopstwa niemieckiego na terenie Prus.

Najczęściej maturzyści przedstawiali wydarzenia w kontekście konfliktu militarnego, a pomijali inne konsekwencje związane z konkretnym wydarzeniem, np.: bitwa i zwycięstwo pod Grunwaldem dla wielu maturzystów jest tylko wydarzeniem militarnym, ale nie jest wydarzeniem politycznym (a przecież Grunwald był przyczyną osłabienia pozycji politycznej, nie tylko militarnej, Zakonu i państwa krzyżackiego). W kontekście bitwy pod Grunwaldem trzeba też mówić o tym, że silna pozycja polityczna państwa krzyżackiego w dużej mierze zależała od poparcia cesarza i papieża dla ich działalności, a przegrana bitwa jest początkiem radykalnej zmiany. Podobnie, dla maturzystów zajęcie Pomorza Gdańskiego było tylko przykładem agresji krzyżackiej, ale już nie elementem działań podyktowanych myśleniem gospodarczym, chęcią zdobycia dostępu do Bałtyku, by pozbyć się innych ośrodków konkurencji gospodarczej, który ożywi ich własny handel i wprowadzi państwo krzyżackie do międzynarodowej wymiany handlowej. Panowanie Władysława Jagiełły jest wydarzeniem, o którym maturzyści najczęściej pamiętali w pracy, (okres jagielloński jest najbardziej eksponowany). Ale już niektórzy pominęli, że panowanie Jagiełły poprzedziło

---

¹ Wydaje się, że wy tłumaczeniem może być niepewność maturzystów, czy Prusy położone są nad Bałtykiem, skoro w temacie pytają o *działalność zakonu nad Bałtykiem*. Wydaje się, że dlatego część maturzystów nie używa nazwy Prusy, zastępując ją błędną nazwą Pomorze.

wydawałoby się tak oczywiste i znane wydarzenie jak zawarcie *unii* Polski z Litwą, i że wpływ na jej zawarcie miało zagrożenie ze strony Krzyżaków. Teoretycznie to niewielka różnica, ale pozwala ona ukazać złożoność i dynamikę dokonujących się zmian, ponieważ przedstawia wydarzenie w innym świetle, w sytuacji wspólnego zagrożenia przed ekspansją i obawy przed zależnością od Litwy, jaka jej groziła wraz z przyjęciem chrześcijaństwa od Krzyżaków (poziom II). Informacje o zagrożeniu Litwy przez Krzyżaków przez chęć podboju ich ziem łączących Prusy z krzyżackimi Inflantami, a także organizowanie napadów łupieskich pod pozorem krucjat, na które ściągało rycerstwo z całej Europy, były elementami wymaganymi na wyższych poziomach (poziom III i IV), ale rzadko wymienianymi przez zdających. Wpływ Krzyżaków na rozwój gospodarczy był albo tylko wspomniany, albo pomijany, nie mówiąc już o aspektach społecznych i kulturowych (zwracano uwagę głównie na osiągnięcia w dziedzinie budownictwa, czego przykładem był Malbork).

W wielu pracach zdarzały się duże fragmenty całkowicie niezgodne z tematem, zakłócające proporcje między elementami składowymi pracy, czyli jej konstrukcją. Były one oceniane przez egzaminatorów jako *prace nie na temat* lub komentowane stwierdzeniem *zdający nie zrozumiał tematu*.

PLAN WYPRACOWANIA

Tematy maturalne ujmują zagadnienia historyczne najczęściej w sposób przekrojowy i w dłuższych okresach czasowych. Wymagają od zdających szerszego kontekstu, uwzględnienia problemów gospodarczych i społecznych, politycznych i kulturowych. Konieczne jest więc porządkowanie wiedzy historycznej, łączenie jej różnych elementów, często odległych od siebie, w całość. Zdający podczas egzaminu musi dokonać zespolenia wiedzy zdobytej na różnych etapach swojej edukacji historycznej w szkole. Dokonanie tego wymaga zaplanowania kształtu swojej wypowiedzi. Zatem maturzysta, zanim zacznie pisać pracę, powinien sporządzić plan. Pozwoli mu to zachować ciągłość logiczną, chronologiczną i rzeczową pracy. Wcześniejsze zaplanowanie wywodu pozwala także na zachowanie właściwej proporcji między poszczególnymi częściami pracy: wstępem, rozwinięciem i zakończeniem.

Ocenie podlega umiejętność pisania *spójnej i logicznej wypowiedzi pisemnej*. Plan pozwala konsekwentnie budować narrację od punktu wyjścia poprzez kolejne etapy do punktu końcowego, zakończenia i oceny.

W praktyce egzaminacyjnej coraz częściej maturzyści w miejscu przeznaczonym na brudnopis kreślą kilka/kilkanaście słów, dat lub nazwisk. Zauważamy zależność: im większa wiedza, tym większa potrzeba wcześniejszego zapanowania nad swoją wiedzą w postaci zaprojektowania konstrukcji wypowiedzi pisemnej. Rzadkością są prace zaliczone na IV poziom, a pozbawione planu pracy. W roku 2013 większość wypracowań poprzedzona była choćby krótkim planem/konspektem pracy. Chociaż pisanie planu pracy trudno uznać za zasadę.

W dalszej części przedstawiam trzy *egzaminacyjne* plany pracy.

Przykład I.

Co wiem o Kryżakach: **BRUDNOPIS** Co wiem o ^{wielkich Polakach w} wojnie świątecznej ~~inni~~

- Zakon Szpitala Najświętszej Maryi Panny
 - jaka geneza? ~~20. 10. 1202~~
 - mieli pomie
 - 1166 - II pokój toruński; koniec walk polsko - kryżackich
 1410. - bitwa pod Grunwaldem - wygrana Polaków
 Konrad Mazowiecki sprowadził ich do Polski na pocz. XIII w. by pomogli w walce z Prusami

- bitwa o Anglię
 * dywizjom 301, 302, 303, 304
 - Afryka (Egipt?) oddział gen. Władysława Andrzeja

Przykład II.

dołącz. sygn. NPP daw. **BRUDNOPIS**
 niemie. w Jerosol.
 księża: - Chryś. Prus.
 sprawozd. - Litwy, ale w 1385
 Uwe

Wojewodcy:
 1288r. - 2. chełm. J. Mosaw.

toruńskie { 1308 - Gd i Pom. Gd. bez Gd.
 1320 - skł. Jerosol.
 1326 - wojna, b. p. Płockami. 1337
 1338 - Mosajm.

Mielki { 1335 - Wymednod
 1339 - Gd. Moskawski
 1343 - Kalisz

Papież { 1409 - wojna na Litwie! (Smerti)
 1410 - w. wojna Alrich von Pempinper.
 1411 - Gł. Tomhowo 1414 - krost.
 1422 - Melno wiadomości

K. Joprellowicy { 1440 - st. Pruski - Bazyński
 1454 - 66 13 lat.
 6 III - infor. Tomow, 12 ul. Eg.
 166 - Schuter. Prus
 166 - Śmiećno, Zelen Hisl.
 7. dumin. 1462
 1466 - 2 tor. : Pom.

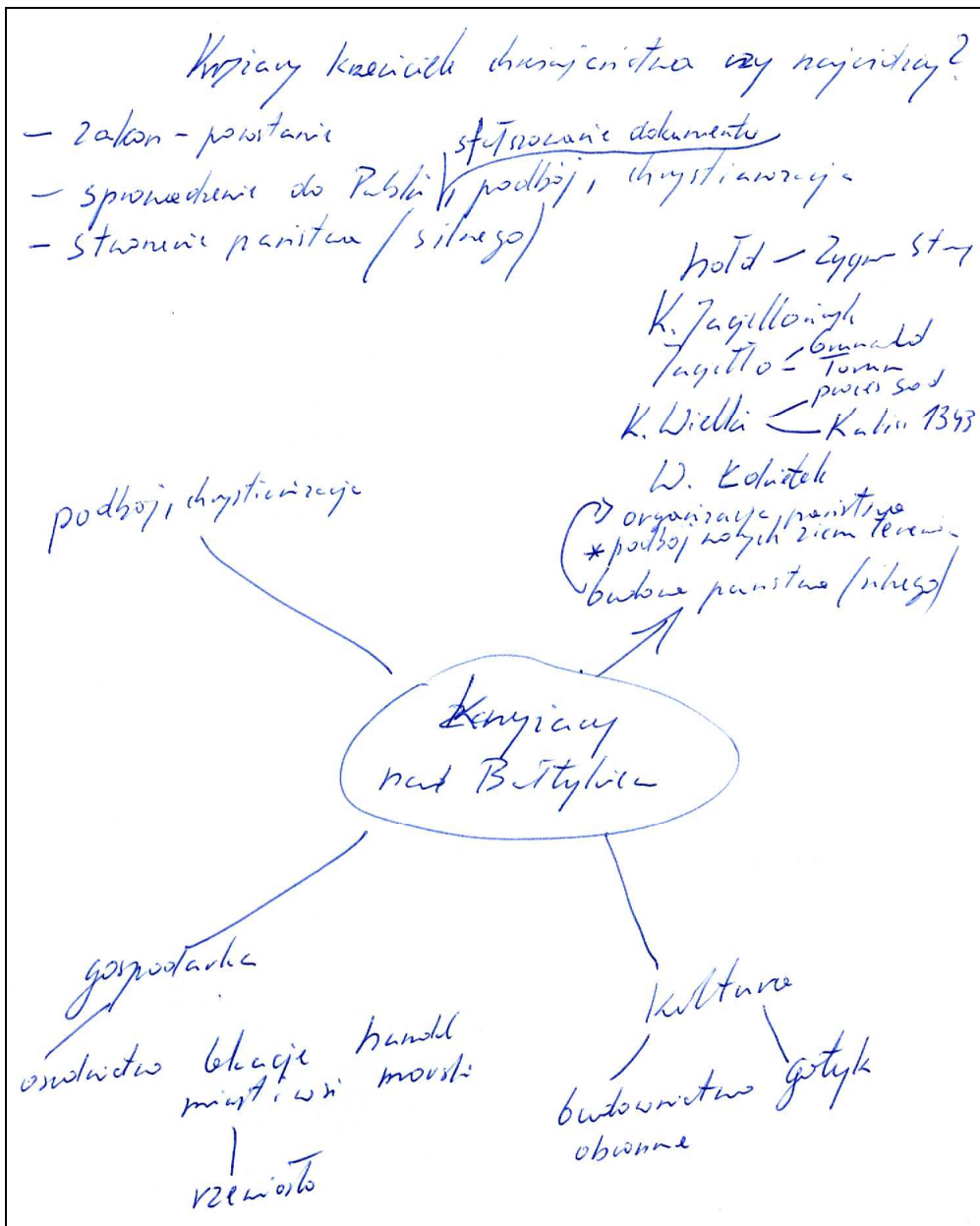
~~1501-23~~
 2. I skony { 1519-21 - 21 lat. wojna
 25 - krost +1. krostow
 Albrecht Flohensdorn

Pierwszy plan jest raczej „rachunkiem sumienia” maturzysty, próbą dokonania wyboru tematu do analizy, który temat mam wybrać, co wiem na I temat, i co wiem na temat II.

Drugi przykład jest typowym zapisem planu. To chronologiczna *mapa drogowa* od punktu wyjścia poprzez elementy pośrednie do punktu końcowego. Jest to dość typowy plan ze względu na uporządkowaną listę faktów i wydarzeń znanych maturzyście.

Trzeci przykład jest próbą innego zapiania konspektu, ujęcia tematu w sposób chronologiczno – problemowy.

Przykład III.

KONSTRUKCJA PRACY

Posiadanie wiedzy historycznej jest rzeczą szczególnie cenną i pożądaną, ale brak umiejętności zapanowania nad nią, niemożność wykorzystania jej do dostrzeżenia istotnych problemów, procesów i zmian tak w przestrzeni historycznej, jak i współczesnej, czyni naszą wiedzę nieużyteczną, pozbawia nas umiejętności wykorzystania wiedzy do zbudowania logicznego wywodu z postawieniem tezy, analizy problemu, argumentowania i wyciągania wniosków.

Na podstawie wielu prac maturalnych można wysnuć wniosek, że wśród zdających istnieje „kult faktów”. Mają oni często przekonanie, że *im więcej, tym lepiej*, dlatego też „nasycają” oni wypowiedzi informacjami, nie zastanawiając się nad tym, czy informacje te są funkcjonalne wobec tematu. Tego rodzaju postępowanie obraca się przeciwko maturzystom, sprawia, że ich prace nie mają szczególnych walorów poznawczych. Fakt, wydarzenie historyczne w wypracowaniu powinny pełnić funkcję „służebną”. Należy je podawać o tyle, o ile służą ilustracji problemu stanowiącego przedmiot rozważań.

Budując pracę na egzaminie, należy zastanawiać się nad jego formą. Trzeba dobrać taką formę, która koresponduje z tematem, pozwala jak najlepiej zrealizować zadania określone w temacie. Właściwa konstrukcja wypracowania powinna zachować zasadę trójdzielności: wstęp, rozwinięcie, zakończenie. Każda z tych części charakteryzuje się specyficznymi właściwościami.

Wstęp	✓ napisz, o czym będziesz pisał
Rozwinięcie	✓ napisz to
Zakończenie	✓ napisz, o czym napisałeś

Zdający może wybrany temat wypracowania przedstawić w porządku chronologicznym lub w ujęciu problemowym. Ta pierwsza opcja jest najczęściej wybierana przez maturzystów.

<u>Wstęp</u> napisz, o czym będziesz pisał	<u>Zdający zna, czyli wie, o czym pisze.</u> Zdający pisze, co będzie przedmiotem jego charakterystyki lub oceny, określa ramy czasowe i przestrzenne tematu, podaje kilka podstawowych faktów dotyczących tematu, przyczyny i skutki omawianego wydarzenia (określa wagę sformułowanego tematu).
<u>Rozwinięcie</u> napisz to	<u>Zdający opisuje i wyjaśnia problem postawiony w temacie.</u> Zdający posiada wiedzę do opisanie problemu, wykazuje się prostymi operacjami myślenia historycznego (selekcja faktów, związki przyczynowo-skutkowe), poszerza faktografię, podejmuje próbę wyjaśnienia postawionego problemu w syntetycznej formie i wykazania się pogłębionym rozumowaniem historycznym (przedstawienia złożonych zjawisk i procesów historycznych; analizy z uwzględnieniem takich operacji myślenia historycznego, jak np.: selekcja i hierarchizacja faktów, synchronizacja i diachronizacja, umieszczanie w szerokim kontekście)
<u>Zakończenie</u> napisz, o czym napisałeś	<u>Zdający dokonuje podsumowania, oceny.</u> Zdający dokonuje końcowej konkluzji, przedstawia własne wnioski i refleksje, odwołuje się do historiografii i ocen historyków.

Przy wyborze tematu niezbędna jest selekcja informacji historycznych (doboru informacji) jako tej, która decyduje o zgodności wypracowania z tematem. Selekcji muszą podlegać informacje dotyczące:

- miejsca wydarzeń, procesu historycznego – umiejscowienia w przestrzeni;
- czasu historycznego – umiejscowienia w czasie;
- treści poruszanego zagadnienia – zgodności z tematem;
- wagi poruszanych problemów – hierarchizacji faktów, wydarzeń.

Budowa logicznej i spójnej pisemnej wypowiedzi wymaga zastosowania innych umiejętności przedmiotowych, które niezbędne są do postawienia tezy, analizy problemu, argumentowania i wyciąganiu wniosków. Uogólnienia i wnioski powinny być poprzedzone cząstkowymi syntezami, materiał rzeczowy powinien być powiązany związkami przyczynowo-skutkowymi. Wyrażanie własnego stanowiska powinno być poprzedzone właściwym doбором argumentacji oraz powołaniem się na opinie historyków i przytaczanie tych opinii.

JĘZYK, STYL, KOMPOZYCJA, ORTOGRAFIA

Pomimo iż w ocenie wypracowania maturzystów błędy ortograficzne i językowe nie dyskwalifikują pracy, to zdający powinni pamiętać, że *przy przyznawaniu punktów na określonym poziomie w zadaniu rozszerzonej odpowiedzi egzaminator będzie uwzględniał również poprawność językową i stylistyczną oraz estetykę pracy*. Pamiętajmy, że nieczytelna praca może utrudnić albo uniemożliwić odczytanie wypracowania. Czytelne pismo, poprawny język, ortografia i styl są elementarnym warunkiem komunikacji międzyludzkiej. Nieczytelne niechlujne pismo, chaotyczny styl czynią wzajemne porozumiewanie niemożliwym lub co najmniej niezrozumiałym.

PRZYKŁADOWE WYPRACOWANIA Z EGZAMINU MATURALNEGO W 2013 ROKU

Temat:

Krzyżacy – krzewiciele chrześcijaństwa nad Bałtykiem czy najeźdźcy? Scharakteryzuj i oceń działalność zakonu nad Bałtykiem od XIII do początku XVI w.

Przykład I.

W oparciu o podany temat stawiam tezę, że Krzyżacy byli najeźdźcami a ich działalność była negatywna. Moja praca zawierać się będzie w latach od XIII w. do początku XVI wieku na terenach należących Zakonu krzyżackiego oraz północno-wschodniej Europy. Podaną wyżej tezę poprzez chronologicznie podanymi argumentami: zajęcie Pomorza (tereny polskie) przez Krzyżaków, zdobycie Kujaw przez Zakon Krzyżacki oraz najazdy krzyżaków na tereny ówczesnej Litwy.

W 1226 roku na prośbę Konrada Mazowieckiego rycerze Zakonu Krzyżackiego pomagali odeprzeć ówczesne ataki zbrojne żołnierzy pochodzących z Brandenburgii na państwo polskie w zamian za korzyści materialne. Było to pozytywne działanie Konrada Mazowieckiego, gdyż wojsko polskie samotnie walczyłoby z wrogiem z Brandenburgii, co właśnie zmusiło Polaków do złożenia prośby o pomoc Krzyżaków. Jednakże od tamtej pory zakon Krzyżacki stosował agresywną politykę w stosunku do Polski, czego przykładem jest przyłączenie do państwa zakonu krzyżackiego Pomorza należącego do państwa polskiego w 1308 roku. Władysław Łokietek dążący w ten czas do zjednoczenia państwa polskiego był wobec tego zajścia bezradny, gdyż sam był pochłonięty tłumieniem powstania w Krakowie. W 1308 roku na mocy odłączenia Pomorza od państwa polskiego, utraciło ono dostęp do tej strony do morza Bałtyckiego, co bardzo negatywnie wpłynęło na handel oraz na rozwój gospodarczy państwa polskiego. Było to działanie najazdowe ze strony Krzyżaków. Kolejną zdobyczą zbrojną Krzyżaków były Kujawy należące do państwa polskiego w rezultacie stoczonej i wygranej przez krzyżaków z oddziałami polskimi dowodzonymi przez Władysława Łokietka bitwy pod Płowcami, na początku lat 30 XIV wieku. Było to bardzo negatywne zjawisko dla państwa polskiego, gdyż Kujawy mocno przyczyniły się do rozwoju

gospodarczego w postaci handlu oraz kulturalnego w postaci proklamowania regionalnej kultury państwa polskiego. Zajęcie Kujaw przez Krzyżaków równie wskazuje na najazdowy charakter działalności krzyżaków. Na przełomie XIV wieku rycerze Zakonu Krzyżackiego prowadzili również działania zbrojne na terenach ówczesnego państwa litewskiego. Liczne najazdy organizowane były pod pretekstem chrystianizacji Litwy, jednakże ich prawowitym celem, była ekspansja terenów litewskich przez Krzyżaków. Zaprzestali oni działań zbrojnych na terenach ówczesnej Litwy, dopiero, po klęskach wojen trzydziestoletnich, kiedy już od 1385 roku państwo litewskie łączyła unia personalna podpisano w Krewie i na jej mocy państwo polskie i litewskie tworzą również wspólny sojusz przeciwko agresji krzyżackiej.

Podsumowując, uważam działalność krzyżacką nad Bałtykiem od XIII do początku XVI wieku za negatywną, gdyż wykorzystując pretekst chrystianizacji pogańskich ziem, brutalnie najeżdżali je przyłączali je do terenów zakonu krzyżackiego, co potwierdzają najazdy zbrojne na państwo litewskie na przełomie XIV i XV wieku. Stwierdzam, że Krzyżacy byli najeźdźcami, co potwierdzają również argumenty: zajęcie Pomorza oraz Kujaw w XIV wieku.

Przykład II

Zakon Krzyżacki, a właściwie Zakon Szpitalny Najświętszej Maryi Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie powstał w czasie krucjat, jak sama nazwa wskazuje w Jerozolimie. Z założenia był zakonem rycerskim, szpitalnym. Do jego zadań należało ochrona i pomoc pielgrzymom w Ziemi Świętej. Gdy krzyżowcy zostali wyparci z Jerozolimy i Palestyny (upadek Akki 1291) krzyżacy szukali dla siebie nowych wyzwań. Początkowo osiedlili się na Węgrzech, gdzie mieli wsparcie tamtejszego króla Andrzeja II). Ich działania wywołały jednak gniew monarchy, który postanowił pozbyć się ich. Swoje zamierzenia zrealizował. W dobie rozbitcia dzielnicowego w Polsce, książęta mazowieccy (i nie tylko) mieli problem z wojowniczym, pogańskim ludem Prusów, łupiących ich posiadłości i nękający mazowiecki lud. W 1226 roku Konrad Mazowiecki zaprosił na tereny ziemi chełmińskiej krzyżaków, nadał im te ziemie w wieczyste posiadanie i poprosił o wsparcie w walce z Prusami.

Dopiero po kilku latach przybyli pierwsi rycerze krzyżacy (nazwani Krzyżakami od czarnych krzyży, które nosili na piersiach). Przystąpili oni do budowy podstaw państwa, zaczęli się organizować, a następnie rozpoczęli podbój terytorium Prusów. W ciągu około 50 lat udało im się podbić terytorium wszystkich plemion (było ich ok. 10 np. Bartowie, Sambowie, Pomezanie, Lubawianie. Koniec podboju datuje się na ok. 1280 rok. Należy zauważyć, że Zakon skupił się na krzewieniu wiary chrystusowej przede wszystkim mieczem, lekceważąc Pismo Święte. Doprowadziło to do w większości wygnania Prusów, choć istnieją źródła mówiące także o ich asymilacji.

Warto też zwrócić uwagę na aspekt kulturowo-społeczny. Zakon zrodzony w dobie krucjat średniowiecznych był kuźnią wzorców rycerskich obowiązujących w ówczesnej Europie. Początkowe misyjne działania Krzyżaków pozyskały im przychylną opinię papieża. Możliwe zatem, że rycerze z czarnym krzyżem byli dla Konrada Mazowieckiego ostatnią szansą na wykorzenie pogaństwa. Krzyżacy okazali się także mistrzami sztuki wojennej – nie tylko mieli świetnie zorganizowaną armię, ale i budowali potężne twierdze. Jak napisał Tadeusz Manteuffel szczytna idea chrystianizacji podjęta przez zakon krzyżacki wynaturzyła się ci, którzy niegdyś walczyli za wiarę w ziemi świętej, do Europy przybyli w celu łupieżczych wypraw krytych pod pozorem działań misyjnych.

Krzyżacy spreparowali umowę z Konradem Mazowieckim o ziemiach podbitych. Zagarnęli je dla siebie, co potwierdził sam papież. Konrad Mazowiecki apelował o sprawiedliwość, lecz rozbita Polska miała swoje problemy, a papież odrzucał jego zadania.

Krzyżacy bardzo sprawnie zorganizowali swoje państwo, podzielili je na okręgi zwane

komturiami, z konturem na czele. Reguła wykluczała nieposłuszeństwo. Na czele zakonu stał Wielki Mistrz. Bracia dzielili się na zakonnych, służebnych, rycerzy. Wybudowano wiele zamków np. w Malborku, Bytowie, Kętrzynie, Ostródzie, Kwidzynie etc. Krzyżacy prowadzili także efektywną politykę gospodarczo-społeczną. Wspierali rozwój miast i wsi. Lokowali miasta na prawie niemieckim, kusili osadników z Rzeszy, z Polski dłuższym okresem wolnizny, niskimi podatkami. Doprowadziło to do migracji ludności np. z Mazowsza. Ogół polityki krzyżackiej doprowadził do powstania silnego państwa pod boki rozbitej Polski.

Stanisław Szczur w *Historii Polski* zwraca uwagę na zasługi dla handlu morskiego, rzemiosła i sztuki wojennej jakie wniosło państwo krzyżackie. W przeciwieństwie do templariuszy czy joannitów potrafili oni sprawnie zreorganizować struktury zakonne i zaadoptować je pod administrację państwa.

Gdy Zakon poczuł się bezpiecznie na nowych ziemiach rozpoczął nową politykę, trzeba przyznać – politykę ekspansji. Gdy w 1308 roku brandenburczycy napadli na Gdańsk, tamtejszy starosta poprosił o pomoc Zakon. Krzyżacy pokonali najeźdźców, ale zajęli całe Pomorze Gdańskie na długie lata. Wówczas przeniesiono stolicę – siedzibę Wielkiego Mistrza z Węgier do Marienburga (Malborka). Rozpoczął się okres sporów polsko-krzyżackich dla którego podstawą było sfałszowanie umowy z Konradem Mazowiecki i zagarnięcie Pomorza Gdańskiego. Dochodziło do licznych wzajemnych napaści granicznych mających na celu zdobycie łupu – już nie chrystianizacja. Doprowadziło to na początku lat 30 XIV wieku do wojny polsko-krzyżackiej. Co prawda Polacy odnieśli sukces w starciu pod Płowcami, jednak wojna nie wypadła korzystnie dla Polski, nie zwrócono Gdańska i pozostałych ziem, a utraciła ziemię dobrzyńską i Kujawy.

Spory odbywały się także na płaszczyźnie sądowej – Inowrocław, Warszawa. Papież skazywał Krzyżaków na zwrot części ziem, jednak Krzyżacy zawsze składali apelacje. Kazimierz Wielki oddał tę sprawę także pod osąd monarchów z Czech i Węgier, jednak nie uznał ich orzeczenia za korzystne. W 1343 roku doszło do podpisania ugody polsko-krzyżackiej. Krzyżacy zwrócili część ziem np. Kujawską i ziemię dobrzyńską, jednak zachowali Pomorze Gdańskie jako wieczystą jałmużnę króla polskiego. Król Polski miał prawo do tytułu władcy Pomorza.

Krzyżaków cechowały dobre stosunki z monarchiami Europy Zachodniej. Wpłynęło to na wizerunek Polski jako barbarzyńskiego i pogańskiego kraju. Stosunki te poprawiły się nieco w czasie panowania Jadwigi, która była przez Krzyżaków szanowana (pochodziła z Węgier – dłuższe tradycje chrześcijaństwa.) Szacunkiem nie cieszył się jej mąż Władysław Jagiełło, któremu zarzucano nieszczerzy chrzest, w celu zdobycia korony Polski. Gdy w 1399 roku zmarła Jadwiga, stosunki uległy gwałtownemu pogorszeniu. Wpłynęło też na to powstanie na Żmudzi, krainy litewskiej, którą książę Witold (kuzyn Jagiełły) sprzedał Zakonowi. Doszło do wojny na Żmudzi. Polska starała się o wsparcie powstańców, zatrzymano statki, na których rzekami była wojna. Doszło do władzy stronnictwo dążące do wojny. Wybuchła wojna z Zakonem. Doszło do bitwy pod Grunwaldem, gdzie 15 lipca 1410 roku wojska polsko-litewskie pokonały Zakon wspierany rycerstwem europejskim. Oblegano także Malbork jednak nieskutecznie. Zakon odwołał się też do papieża i cesarza, który groził wojną jeśli Jagiełło nie wycofa swoich wojsk. W 1411 roku podpisano pokój toruński zwracający Litwie Żmudź na czas życia Witolda, a także ziemię dobrzyńską. Pomorze Gdańskie i ziemia chełmińska pozostały w rękach krzyżaków.

Potęga Zakonu została złamana, jednak nadal był silny. Poparł np.: bunt Świdrydełły. Stłumiony przez Polaków i Litwinów. Na soborze w Konstancji krzyżacy starli się z uczonymi Polski i Litwy, jednak delegacja polska (Trąba, Włodkowic,) udowodniła Europie bezpodstawność zarzutów.

Zakon odczuwał także trudności wewnętrzne w XV wieku. Powstawały tajne towarzystwa szlachty skłaniające ku oddaniu się w opiekę Polsce – Związek Jaszczurczy, a później Związek Pruski, które poprosiło w 1454 roku króla Kazimierza Jagiellończyka o włączenie Pomorza Gdańskiego do Korony. Tak też się stało, wybuchła wojna trzynastoletnia 1454 –

1466 kończąca się II pokojem toruńskim. Pomorze Gdańskie, ziemia chełmińska i michałowska, Warmia, Malbork i Elbląg zostały włączone do Polski jako Prusy Królewskie. Pozostała część ziem nosiła odtąd nazwę Prus Zakonnych. – stolica w Królewcu. Wojna została wygrana dzięki oddaniu ludności pomorskiej – Gdańska, Elbląga, które finansowały działania wojenne, pokonały flotę krzyżacką na Zalewie Wiślanym. Świadczy to o niezadowoleniu z Zakonu miejscowej ludności.

Na początku XVI wieku doszło do kolejnej – ostatniej wojny z Zakonem. Wygrana Polski – Zakon stał się jej lennikiem – każdy nowy mistrz musiał składać hołd królowi polskiemu. W 1525 roku doszło do sekularyzacji Zakonu – ostatni mistrz – Albert Hohenzollern stał się pierwszym księciem Prus Książęcych (przeszedł na protestantyzm. Jest to koniec Państwa krzyżackiego.

Analizując wizerunek Krzyżaków na przestrzeni wieków wyłania się obraz dwulicowego, ekspansywnego państwa, które miało bardzo dobry pomysł na siebie. Z imieniem Maryi na ustach w rytm *Gott mit uns*, z krzyżem na piersi doprowadzili do eksterminacji ludności pruskiej, co zatwierdził papież, a czemu przyklasnęła społeczność międzynarodowa Zachodniej Europy. Zakon pod pozorem chrystianizacji ludów bałtyckich stworzył sobie państwo o hegemonistycznych aspiracjach. Krzyżacy realizowali te zamierzenia chwytając się wszelkich możliwych środków. Jak daleko odeszli od reguły, na której opierał się zakon. Wiele źródeł mówi także o ich rozwiązłości rubaszości. Sam fakt prowadzenia wojny z innymi państwami chrześcijańskimi powinien być dla zakonu hańbą. Dodając do tego bezpodstawne oskarżenia, fałszerstwa, kradzieże, pomówienia osiągamy obraz, moim zdaniem Najeźdźcy. Krzyżacy nie starali się nawracać plemion przechodzących na chrześcijaństwo, nie naśladowali św. Wojciecha, św. Brunona z Kwerfurtu, którzy jako misjonarze prowadzili krzewienie chrześcijaństwa i oddali życie za wiarę.

KRYTERIA OCENY WYPRACOWANIA

Budowa kryteriów oceny wypracowania oparta jest na czterech poziomach, których schemat uszczegółowiany jest do poszczególnych tematów według konstrukcji poziomów przedstawionych poniżej, które zbudowane są według hierarchicznego układu zależności poziomów.

Ocena za wypracowanie jest oceną punktową, można za nie otrzymać 20 punktów.

Poziom I – zdający poprawnie umieścił temat w czasie i przestrzeni, przedstawił niektóre fakty i związki z postawionym problemem (*na tym poziomie oczekuje się od zdających podstawowych dla zrozumienia tematu faktów i związków pomiędzy nimi*)

punkty 1-5

Poziom II – zdający wykorzystał posiadaną wiedzę do opisu problemu, wykazał się prostymi operacjami myślenia historycznego (*na tym poziomie oczekuje się od zdającego nie tylko poszerzenia faktografii, ale również prostych operacji myślenia historycznego, takich jak: selekcja faktów, przyczyny-skutki*)

punkty 6-10

Poziom III – zdający podjął próbę wyjaśnienia postawionego problemu w syntetycznej formie i wykazał się pogłębionym rozumowaniem historycznym (*na tym poziomie oczekuje się od zdających przedstawienia złożonych zjawisk i procesów historycznych; analizy z uwzględnieniem takich operacji myślenia historycznego, jak: np. selekcja i hierarchizacja faktów, synchronizacja (i diachronizacja), czy umieszczanie w szerokim kontekście*)

punkty 11-15

Poziom IV – zdający wszechstronnie przedstawił problem, odniósł się do dyskusji historiograficznej oraz podjął próbę oceny (*na tym poziomie oczekuje się od zdającego pogłębionej analizy z uwzględnieniem własnych wniosków refleksji, a także odwołania do różnych źródeł informacji*).

punkty 16-20

Należy pamiętać, że w przypadku gdy praca zawiera treści wskazujące na niezrozumienie tematu, zdający może otrzymać 0 punktów za pracę nie na temat.

Przy przyznawaniu punktów na określonym poziomie w zadaniu rozszerzonej odpowiedzi, egzaminator uwzględnia również poprawność językową i stylistyczną oraz estetykę pracy.

Wszystkie arkusze egzaminacyjne są sprawdzane według wspólnych, jednolitych dla danego tematu kryteriów, które są ustalane centralnie dla całego kraju.

Zasadą oceniania wypracowań z historii jest zaklasyfikowanie wypracowania do jednego z czterech poziomów. Zaklasyfikowanie wypracowania na wyższy poziom następuje tylko i wyłącznie w przypadku pełnego spełnienia kryteriów z niższego (niższych) poziomów. Na przykład wypracowanie, w którym maturzysta zawarł elementarne informacje na postawiony temat, wykazał się opanowaniem umiejętności świadczących o rozumieniu tematu oraz potrafił go rozwinąć (opisać), może być zaklasyfikowane do Poziomu II, po czym egzaminator po analizie szczegółowych kryteriów ustalanych centralnie do konkretnego tematu przyznaje punkty w obrębie wskazanego poziomu.

Budowa schematu oceniania wypracowania zakłada, że zdający nie może dokonać oceny tematu/problemu (**Poziom IV**), jeśli wcześniej nie podał, o czym będzie pisał, co będzie przedmiotem jego analizy – (**Poziom I**), jeśli także nie **opisał** zagadnienia (**Poziom II**), czy też nie podjął próby jego **wyjaśnienia** (**Poziom III**). Tym samym, nie sposób **wyjaśnić** analizowanego tematu, jeśli się go wcześniej nie **opisało** (**Poziom II**), a jeszcze wcześniej nie określiło, co jest przedmiotem naszej analizy, wyjaśnienia (**Poziom I**).